

МОДЕЛЮВАННЯ СТРУКТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА-ВИХОВАТЕЛЯ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ

Олена Позднякова

Комунальний заклад «Хортицький національний навчально-реабілітаційний багатпрофільний центр» Запорізької обласної ради

Анотація:

У статті наведено модель компетентного соціального педагога-вихователя навчально-реабілітаційного центру й проаналізовано її ключові компоненти: особистісні якості, загальні професійні компетенції, спеціальні професійні компетенції, професійні ролі педагога, об'єкти та суб'єкти соціально-педагогічної діяльності. Модель висуває на перший план важливість здатності соціального педагога-вихователя до розбудови освітнього простору, застосування у своїй роботі технологій педагогічної, психологічної та соціальної реабілітації і роботи в режимі експерименту (розвиток власного інноваційного мислення, оволодіння методами пошуково-дослідницької діяльності, розробка й упровадження новаторських підходів до оптимізації освітньо-реабілітаційного процесу).

Ключевые слова:

соціальний педагог-вихователь, професійна компетентність, компетенції, професійні ролі, навчально-реабілітаційний центр.

Анотация:

Позднякова Елена. Моделирование структуры профессиональной компетентности социального педагога-воспитателя учебно-реабилитационного центра.

В статье представлена модель компетентного социального педагога-воспитателя учебно-реабилитационного центра и проанализированы ее ключевые компоненты: личностные качества, общие профессиональные компетенции, специальные профессиональные компетенции, профессиональные роли педагога, объекты и субъекты социально-педагогической деятельности. Модель выдвигает на первый план важность способности социального педагога-воспитателя к развитию образовательного пространства, применению в своей работе технологий педагогической, психологической и социальной реабилитации, работы в режиме эксперимента (развития собственного инновационного мышления, овладения методами поисково-исследовательской деятельности, разработки и внедрения новаторских подходов к оптимизации образовательно-реабилитационного процесса).

Ключові слова:

соціальний педагог-вихователь, професійна компетентність, компетенції, професійні ролі, навчально-реабілітаційний центр.

Resume:

Pozdnyakova Olena. Designing of the professional competence structure of the social teacher-instructor at the education and rehabilitation center.

The article represents the model of the qualified social teacher-instructor of an educational and rehabilitation center and it analyzes its key components such as personal qualities, common professional competences, special professional competences, and professional roles of a teacher, objects and subjects of the social and pedagogical activity. The model emphasizes the importance of the social teacher-instructor's ability to build the educational environment, to use in his/her work the technology of pedagogical, psychological and social rehabilitation and work in the conditions of an experiment (development of personal innovative thoughts, mastering of search and investigation activity methods, development and introduction of innovatory approaches to the optimization of educational and rehabilitation process).

Key words:

social teacher-instructor, professional competence, competences, professional roles, education and rehabilitation center.

Постановка проблеми. Реалізація стратегічних напрямів функціонування виховної системи навчально-реабілітаційного центру залежить від інноваційної культури педагогічних кадрів, рівня їхньої компетентності, уміння продукувати перспективні ідеї, реалізовувати їх у практичній діяльності. Тому одним із головних напрямів функціонування виховної системи є впровадження нової моделі компетентного соціального педагога-вихователя.

Професійна компетентність соціального педагога-вихователя – не лише вимога сучасної системи освіти, а й запорука успішної модернізації процесу виховання дітей відповідно до реалій сучасного життя, стимул для постійного саморозвитку та самовдосконалення педагога, показник його майстерності та конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретико-методологічних засад розвитку педагогічної компетентності присвячені роботи Г. Аксьонової [1], І. Андрєвої [2], М. Елькіна [3], Н. Кухарева [4],

К. Левітана [5], М. Лук'янової [6], А. Міщенка [7], Л. Суценка [8], С. Фултона [9], К. Цайхнера [10] та ін. Дослідниками встановлено, що при розробці моделей компетентного педагога слід враховувати специфіку (тип, мету і завдання роботи, контингент школярів) кожної школи, адже конфігурації освітнього простору кожного конкретного закладу значною мірою зумовлюють вимоги до його кадрового забезпечення. З цього погляду першорядної ваги набуває осмислення впливу цільової, функціональної та організаційної специфіки спеціального закладу на параметри професійної компетентності педагогів, які в ньому працюють.

Аналізуючи окреслену проблему, В. Нечипоренко зазначає, що призначення спеціального закладу висуває на перший план здатність педагога до розбудови інклюзивного освітнього простору, застосування у своїй роботі технологій педагогічної, психологічної та соціальної реабілітації, роботи в режимі експерименту (розвиток власного інноваційного

мислення, оволодіння методами пошуково-дослідницької діяльності, розробка й упровадження новаторських підходів до оптимізації освітньо-реабілітаційного процесу). Звичайно, такі здатності не відмінюють, а лише доповнюють і поглиблюють загальні вимоги до особистості та професіоналізму педагога (цінності, особистісні та професійні якості, функції та компетенції, які характеризують педагога як достойну людину й фахівця) [11, с. 266].

Г. Обносова наголошує, що фахівець освітнього закладу реабілітаційного типу повинен мати особливі професійні та особистісні якості, високу соціально-педагогічну та індивідуальну свідомість: знати й розуміти специфіку роботи в спеціальному освітньому закладі, особливості професійної педагогічної діяльності в цих умовах. Важливо вміти ставити, формулювати специфічні педагогічні цілі та завдання, розвивати в учнів усвідомлену мотивацію до навчання, приймати стратегію закладу, яка полягає у формуванні та розвитку особистості дитини, розвитку її моральних якостей, збереженні та зміцненні її здоров'я [12, с. 77].

Кожна з цих базових передумов компетентності педагога має самостійне значення і визначає успішність його діяльності за певним професійним напрямом. Проте в контексті проблеми моделювання кадрового забезпечення спеціального закладу всі зазначені передумови мають бути розглянуті з позицій системного аналізу (у їх сукупності, яка набуває властивостей взаємної кореляції) та інтегровані у формі відповідної моделі.

На сьогодні актуальною є розробка цілісної моделі професійної компетентності соціального педагога-вихователя навчально-реабілітаційного центру, у якій було б відображено системний підхід до визначення особистісних якостей фахівця, його загальних і спеціальних професійних компетенцій, професійних ролей, об'єктів і суб'єктів професійної діяльності.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в розкритті змісту моделі компетентного соціального педагога-вихователя навчально-реабілітаційного центру.

Виклад основного матеріалу дослідження. Модель компетентного соціального педагога-вихователя навчально-реабілітаційного центру може бути цінним орієнтиром розвитку компетентності працівника лише за умов, коли вона теоретично обґрунтована, побудована на системних засадах та експериментально перевірена. Цим вимогам повністю відповідає модель компетентного соціального педагога-вихователя, розроблена та апробована в умовах Хортицького національного навчально-

реабілітаційного багатoproфільного центру (м. Запоріжжя). Компетентісно спрямований інноваційний розвиток закладу зумовив розробку моделі компетентного соціального педагога-вихователя на основі виділення загальних і спеціальних професійних компетенцій педагога освітньо-реабілітаційного закладу, спрямованих на адаптацію, педагогічну реабілітацію та входження в суспільство дітей з особливими освітніми потребам.

Модель компетентного соціального педагога-вихователя складається з таких компонентів: особистісні якості, загальні професійні компетенції, спеціальні професійні компетенції, професійні ролі, об'єкти та суб'єкти соціально-педагогічної діяльності (рис. 1).

Особливість виокремлення особистісних якостей соціального педагога-вихователя полягає у специфіці його діяльності. У моделі були виділені такі інтегративні якості особистості педагога, як гуманістичні, альтруїстичні, толерантні (терпимість до інших поглядів, звичок), креативні (здатність до здійснення чогось нового), організаторські, комунікативні, емоційно-вольові тощо.

Узагальнивши й систематизувавши особистісні якості, значущі для професії соціального педагога-вихователя, ми поділили їх на чотири групи:

- гуманістичні якості (доброта, альтруїзм, почуття власної гідності);

- психологічні характеристики (високий рівень перебігу психічних процесів, стійкість психічних станів, високий рівень емоційних і вольових характеристик);

- характеристики самосвідомості (самоконтроль, самокритичність, самооцінка, здатність до самоаналізу, прагнення до самовдосконалення, саморегуляція та самодисципліна);

- психолого-педагогічні якості (комунікабельність, емпатійність, красномовність тощо).

Важливим складником моделі компетентного соціального педагога-вихователя є спеціальні професійні компетенції, які, так само, складаються зі спеціальних здатностей, теоретичних знань, практичних умінь і функцій соціального педагога-вихователя. До спеціальних здатностей належать:

- здатність до швидкої орієнтації в ситуації;

- здатність до інноваційної діяльності;

- здатність до безпосереднього емоційно-вольового впливу на вихованців і вміння на цій основі стати для них авторитетом;

- здатність до одночасного розподілу уваги між різними об'єктами та видами діяльності;

діяльності, яка охоплює такі аспекти: володіння інноваційними технологіями; усвідомлення потреби упровадження педагогічних інновацій у власній педагогічній практиці; інформованість про новітні педагогічні технології; зорієнтованість на створення власних творчих завдань, методик; спрямованість на експериментальну діяльність; готовність до подолання труднощів, пов'язаних зі змістом і організацією інноваційної діяльності; володіння практичними навичками освоєння педагогічних інновацій; здатність до побудови цілісної освітньої програми, яка враховувала б індивідуальний підхід до дітей; здатність до особистісного творчого розвитку, рефлексивної діяльності, усвідомлення значущості, актуальності власних інноваційних пошуків і відкриттів; методологічна грамотність. Завдяки цим здатностям соціальний педагог-вихователь перетворюється на експериментатора й дослідника, який завжди намагається упроваджувати у виховний процес нові ідеї, методи, технології виховної роботи,

нестандартно підійти до виконання будь-якого виховного завдання, що, так само, перетворює виховний процес на справжнє життя, де вихованці не вчать жити, а активно діють.

Професійна компетентність соціального педагога-вихователя можлива за умови набуття ним таких знань:

- нормативно-правової бази діяльності (законів, підзаконних актів, постанов, розпоряджень, інструкцій, соціально-правових засад діяльності соціального педагога-вихователя, системи закладів, що надають допомогу дитині);

- теорії та історії соціальної педагогіки;

- методик і технологій соціально-педагогічної діяльності щодо роботи з різними категоріями дітей;

- вікової психології, що вивчає особистість дитини, її фізичний, духовний і соціальний розвиток;

- соціології (сім'я, мала група, шкільний колектив, колектив однолітків тощо);

- педагогіки і психології життєтворчості.

Таблиця 1

Професійні ролі соціального педагога-вихователя

№	Соціальна роль	Діяльність соціального педагога-вихователя
1.	Психотерапевт	Сприяння особистості в контактах зі спеціалістами відповідного профілю, допомога в розв'язанні конфліктних ситуацій.
2.	Менеджер	Організація різних видів діяльності, планування, проведення та відстеження її результативності.
3.	Консультант	Організація консультування батьків і вихованців щодо різних аспектів навчально-виховної роботи.
4.	Адвокат	Захист законних прав особистості дитини.
5.	Експерт	Відстоювання прав вихованців, визначення методів можливого компетентного втручання в розв'язання його проблеми.
6.	Помічник	Спонування людини до дії, соціальної ініціативи, розвиток здатності до самостійного розв'язання власних проблем.
7.	Посередник	Сприяння взаємодії між вихованцями, батьками, вузькими спеціалістами та адміністрацією закладу.
8.	Керівник	Управління різними аспектами життєдіяльності вихованців (проекти, творчі об'єднання тощо).
9.	Товариш	Спілкування з вихованцями «на рівних».
10.	Дослідник	Дослідження різних аспектів навчально-виховного процесу закладу.
11.	Інформатор	Надання інформації вихованцям.
12.	Доглядач	Постійний нагляд за життєдіяльністю вихованців.

Сформованість у педагога наведеної системи знань є фундаментом його успішної педагогічної діяльності, у процесі якої він застосовує відповідні вміння (прогностичні, рефлексивні, аналітичні, проєктивні, комунікативні, мобілізаційні, інформаційні, розвивальні та реабілітаційні) і виконує професійні функції, які взаємопов'язані й інтегровані між собою в реальній діяльності й становлять єдине ціле (організаційно-

комунікативна, діагностична, прогностична, профілактична, корекційно-реабілітаційна, охоронно-захисна та виховна).

Центральним компонентом моделі соціального педагога-вихователя є загальні професійні компетенції: комунікативні, організаторські, інформаційні, дослідницькі, корекційно-реабілітаційні та соціально-правові, які найбільшою мірою визначають здатність і

готовність вихователя до виконання своїх функціональних обов'язків.

Наступним компонентом моделі є професійні ролі соціального педагога-вихователя, характеристика яких наведена в табл. 1.

Модель професійної компетентності також відображає об'єктів і суб'єктів соціально-педагогічної діяльності. Об'єктами визначені діти «вікової норми», діти «групи ризику», діти-сироти, діти з особливими освітніми потребами, а суб'єктами – загальноосвітні навчальні заклади I-III ступенів, спеціальні загальноосвітні школи-інтернати, санаторні школи-інтернати, школи нового типу (ліцеї, гімназії).

Висновки. Модель компетентного соціального педагога-вихователя висуває на перший план важливість здатності педагога до розбудови освітнього простору, застосування у своїй роботі технологій педагогічної, психологічної та соціальної реабілітації та роботи в режимі експерименту (розвиток власного інноваційного мислення, оволодіння методами пошуково-дослідницької діяльності,

розробка та впровадження новаторських підходів до оптимізації освітньо-реабілітаційного процесу). Впровадження моделі сприятиме підготовці висококваліфікованого спеціаліста, здатного до активної інноваційної, творчої, дослідницької професійної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах, санаторних школах-інтернатах і школах нового типу (ліцеях, гімназій). Завдяки впровадженню перспективної моделі педагог зможе стати прискорювачем інноваційного розвитку свого навчального закладу, він перейде від необхідності постійно наздоганяти останні освітні досягнення до здатності творчо реалізовувати самобутню інноваційну діяльність в умовах Хортицького центру. Адже лише компетентний фахівець, задоволений своєю працею і орієнтований на творче самовдосконалення, здатний не лише транслювати зміст освіти, а й виконувати набагато складнішу місію – розвивати життєву компетентність дитини, готувати її до успішного життя.

Список використаних джерел

1. Аксенова Г.И. Формирование субъектной позиции учителя в процессе профессиональной подготовки: автореф. дис. на соискание учен. степени доктора пед. наук: спец. 13.00.01. «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Г. И. Аксенова. – М., 1998. – 42 с.
2. Андреева И. Эмоциональная компетентность в работе учителя / И. Андреева // Народное образование. – 2006. – № 2. – С. 216-222.
3. Сучасні педагогічні технології у підготовці майбутніх вчителів : монографія / [Елькін М. В. та ін.]; МДПУ ім. Б. Хмельницького. – Мелітополь: Вид. будинок ММД, 2014. – 273 с.
4. Кухарев Н.В. На пути к профессиональному совершенству: Книга для учителя / Н.В. Кухарев. – М.: Просвещение, 1990. – 159 с.
5. Левитан К.М. Личность педагога: становление и развитие / Левитан К.М. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1990. – 168 с.
6. Лукьянова М.И. Психолого-педагогическая компетентность учителя: диагностика и развитие / Лукьянова М.И. – М.: Сфера, 2004. – 144 с.
7. Мищенко А.И. Формирование профессиональной готовности учителя к реализации целостного педагогического процесса: дисс. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Александр Иванович Мищенко. – М., 1992. – 387 с.
8. Сущенко Л.О. Науково-педагогічний супровід професійного зростання освітян: теорія і практика: монографія / Лариса Олександрівна Сущенко. – Запоріжжя : КПУ, 2011. – 148 с.
9. Fulton S. Teacher training and community relations in Northern Ireland / S. Fulton, A. Gallagher // Teacher education in plural societies: an

References

1. Aksenova, G. I. (1998). *Forming of subjective position of the teacher during the vocational training: abstract of thesis for the degree of Doctor of pedagogical sciences: specialty 13.00.01. «General pedagogy, history of pedagogy and education»*. Moscow. [in Russian].
2. Andreeva, I. (2006). *The emotional competence in teacher's work*. Narodnoye obrazovanie. 2. 216-222. [in Russian].
3. *Using of modern pedagogical technologies during the vocational training of future teachers: monograph*. (2014). Elkin M. V. and colleagues. Melitopol Bogdan Khmelnytsky State Pedagogical University. – Melitopol: Melitopol Publishing House. [in Ukrainian].
4. Kukharev, N. V. (1990). *On the road to professional excellence : teacher's book*. Moscow: Prosveshchenie. [in Russian].
5. Levitan, K. M. (1990). *The personality of pedagogue: formation and evolution*. Saratov: Saratov University Publishing House. [in Russian].
6. Lukyanova, M. I. (2004). *Psycho-pedagogical competence of a teacher: diagnostics and evolution*. Moscow: Sfera. [in Russian].
7. Mishchenko, A. I. (1992). *Forming of professional readiness of a teacher to the realization of integral pedagogical process: thesis for the degree of Doctor of pedagogical sciences: 13.00.01*. Moscow. [in Russian].
8. Sushchenko, L. O. (2011). *Research and teaching support of teachers' professional development: theory and practice: monograph*. Zaporizhya: KPU. [in Ukrainian].
9. Fulton, S. (1996). *Teacher training and community*

- international review / M. Craft (Ed.). – London & Washington, D. C. : Falmer Press, 1996. – P. 82-94.
10. Zeichner K. Educating teachers for cultural diversity in the United States / K. Zeichner // Teacher education in plural societies: an international review / M. Craft (Ed.). – London & Washington, D. C.: Falmer Press, 1996. – P. 141-158.
11. Нечипоренко В. В. Системний розвиток навчально-реабілітаційного центру як відкритої інноваційної соціально-освітньої інституції : монографія / В.В. Нечипоренко. – Запоріжжя: Видавництво Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатoproфільного центру, 2013. – 512 с.
12. Обносова Г.П. Управление реабилитационным образовательным учреждением в современных условиях : дисс. канд. пед. наук: 13.00.01 / Обносова Галина Петровна. – М., 2009. – 164 с.
- relations in Northern Ireland. Teacher education in plural societies: an international review. M. Craft (Ed.). London & Washington, D.C.: Falmer Press. [in English].*
10. Zeichner, K. (1996). *Educating teachers for cultural diversity in the United States. Teacher education in plural societies: an international review. M. Craft (Ed.). London & Washington, D.C.: Falmer Press. [in English].*
11. Nechyporenko, V. V. (2013). *Systematic development of educational and rehabilitation center as a public innovate social and educational institution: monograph. Zaporizhyya: Publishing center of Khortytsya National Education and Rehabilitation Multidisciplinary Center. [in Ukrainian].*
12. Obnosova, G. P. (2009). *Management of rehabilitation and education institution in the modern context: thesis for the degree of Candidate of pedagogical sciences: 13.00.01. Moscow. [in Russian].*

Рецензент: Сегеда Н.А. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Позднякова Олена Леонтіївна

Комунальний заклад «Хортицький національний навчально-реабілітаційний

багатoproфільний центр»

Запорізької обласної ради

вул. Наукове містечко (острів Хортиця)

буд. 59, м. Запоріжжя

69017, Україна

doi:10.7905/нвмдпу.v1i12.854

Надійшла до редакції: 12.05.2014 р.

Прийнята до друку: 23.05.2014 р.